

Türkmenler we Günorta-Günbataryň halklary (Owganystanyň)

Category: Goşgular, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler, Taryhy makalalar, Türkmen dili

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Türkmenler we Günorta-Günbataryň halklary
TÜRKMENLER WE GÜNORTA-GÜNBATAR AZIÝANYŇ (OWGANYSTANYŇ)
HALKLARY

Arheologlar has gadymy döwürde Günorta we Günorta-Gündogar Türkmenistanyň we Demirgazyk Owganystanyň çäklerinde biri-birine garyndaş taýpalaryň ýaşandygyny birwagt subut etdiler(1).

Esasan hem iki ýurduň arasynda berk gatnaşyk bürünç döwründe (b.e.ö.II müňýyllykda) ýola goýulýar, şonda »Baktriýa-Margiana arheologik toplum» (BMAT) emele gelýär. Käbir alymlar bu medeniýetiň eýelerini Gündogar Eýrandan gelip çykan hasaplaýarlar(2). Başga bir has ýaýran nukdaýnazara görä, ýerli günorta türkmenistanly taýpalar eneolit döwründe (b.e.ö. III müňýyllyk) Murgap derýasynyň jülgesinden süýşüp, ýokary siwilizasiýany döredijiler bolupdyrlar, ol bolsa öz gezeginde bürünç eýýamynda Owganystanyň etraplaryna (Baktriýanyň geljekki ýadrosy) ýaýrapdyr(3).

Arheolog A.Ý.Şetenko Owganystandaky b.e.ö. III-II müňýyllykdaky keramiki materiallarda türkmenleriň nagyşlamak stiliniň elementlerini ýüze çykarýar(4). Alymlar ilatlarynyň gelip çykyşy bir bolan gadymy Marguş we Bakrtiýa ýurtlarynyň ekerançylyk medeniýetleriniň berk taryhy-medeni gatnaşyklarynyň bolandygyny belleýärler(5). Gündogarşynas B.G.Gafurow Günorta Türkmenistanyň çäginde Owganystana göçmekleri barada aýdyp, şeýle diýýär: »...Elbetde, Merkezi Aziýa sebitiniň çäginde Owganystanyň, Eýranyň, Orta Aziýanyň ilaty bilen has berk aragatnaşykda bolupdyrlar. Bu gatnaşyklar

özara bolup, şu çägiň dürli şäherlerinden we obalaryndan tapylan köp sanly tapyndylar bilen subut edilendir»(6).

Antik eýýamyndaky ýagdaý üýtgemändir diýen ýaly, iki tarapda hem garyndaş halklar □ parslar, saklar, dahlar, alanlar-aslar, soňrak kuşanlar, eftalitler (abdallar), gadymy türküler ýaşapdyrlar. Şol bir wagtda Merkezi, Günorta we Günbatar Aziýanyň ähli welaýatlary bir söwda arteriýasy □ Beýik Ýüpek ýoly bilen bagly bolupdyr. Bu medeniýetleriň, dinleriň, ussa önümçiliginiň biri-birine işjeň garyşmagynyň döwri bolupdyr. B.e.ö. II asyrdan başlap, Owganystanyň welaýatlary Parfiýa imperiýasynyň düzümine girýär, emma birnäçe wagtdan soň, kuşan patyşasy Gujula Kadfiz Parfiýa (hytaýça Ansi) bilen bäsleşip, Kabuly (hytaýça Gaofu) boýun egdirýär(7).

Beýik Kuşanlar döwleti döwründe (b.e.ö. I. a. □ b.e.ö.V a. başy) Owganystanyň çäGINE köp sanly türki dilli taýpalar göçüp barýar. Abdallaryň b.e.ö. hereketi Kuşanlar döwletiniň güýçden gaçmagyna we Eftalit döwletiniň emele gelmegine getirýär. Onuň paýtagty Bamian Badahşanyň Beharak diýen belentliginde ýerleşipdir (8).

Eftalitler döwründe türki dilli taýpalaryň Gindukuşdan hem demirgazykdaky, hem günortadaky ýerlere hereti dowam edýär. Olaryň migrasiýasy häzirki zaman Owganystanyň halklarynyň etnogenezinde uly hyzmaty bitiripdir(9). Hususan-da, türkmeniň halaç taýpasy puştu taýpalarynyň iň irileriniň biri □ gilzai öz gözbaşyny alyp gaýdýar(10). Öz gelip çykyşy boýunça gündogar puştu taýpalary tarklani we hattak hem türküdür (11). Bu ýagdaýyň 963-nji ýylda türkmen serkerdesi Alp Tegine Gazna şäherinde (Günorta Owganystan) garaşsyz begligiň dörändigini jar etmegine getiren bolmagy mümkin. Emma Alp Tegin uzak dolandyрмаýar. Ol 963-nji ýylyň sentýabrynda ýogalýar, Gazna knýazlygy bolsa özbaşdaklygyny ýitirýär. Diňe 977-nji ýylda sekerde we Alp Teginiň giýewsi Sebuk Tegin Gaznanyň öňki derejesini dikeldýär. Gündogarşynaslar Sebuk Teginiň türkmenleriň kaýy (gaýa) taýpasyndandygyny ýörite belleýärler. Ilkibada ol Samanylylaryň ýokary häkimini ykrar edýär. 944-nji ýylda Samany Nuh II garşysyna horasan feodallary gozgalaň turuzýarlar. Ol kömek sorap Gazna emirine ýüzlenýär.

Gozgalaňçylar derbi-dagyn edilýär, Sebuk Tegin bolsa »Döwletiň we dinuB goragçysy« diýen hormatly ada, onuň ogly Mahmyt »Döwletiň gyljy« diýen ada eýe bolýar(12).

Nuh II Sebuk hana Horasany berýär. Ol Gaznanyň welaýatlarynyň biri bolýar. Bu baý welaýatyň serkerdesi Sebuk Teginiň ogly Mahmyt belleniýär. Mahmyt çagalykda gowy bilim alýar, ene dili bolan türkmen dilinden başga pars, arap edebi dillerini, şeýle-de dini taglymaty kämil bilipdir. Sebuk Tegin öz ogluna harby işi öwredipdir, haçanda ol söweşlerde tapawutlananda, ony gazna goşunyň serkerdesi edip belleýär.

Haçanda kakasy ýogalanda, Mahmyt pitneçilere ýaş döwleti böleklere böldürmeýär. 998-nji ýylda Mahmydyň Gaznanyň tagtyna dabaraly geçmegi bolup geçýär. Yslam dinini hemmetaraplaýyn ýaýratmagy özüne ugur edinip, Mahmyt Bagdadyň halyfy Kadyrdan onuň özbaşdaklygyny ykrar edenligi bilen bilelikde »iýemin-addowle-ua-amin-al-milla« (,,döwletiň goly we dini jemgyýetiň ynamdar adamy») diýen at galýar. Mahmyt Gaznawy dünýäde ilkinji Soltan adyny alan dünýewi hökümdardyr. Ýaş hökümdar çalt we ynamly hereket edipdir. Gysga wagtyň içinde ol Eýranyň we Türkmenistanyň, Täjigistanyň we Özbegistanyň birtopar welaýatlaryny Gazna birleşdirýär. Hut şonuň döwründe kiçijik beglik güýçli imperiýa öwrülýär(13).

Mahmyt düzümine diňe bir türkmenler we beýleki türki halklaryň wekilleri däl, eýsem araplar, hindiler, deýlemitler, gursylar, owganlar giren goşuny döretmäge köp güýç sarp edipdir. Hemişelik tälim sapaklary we gözden geçirişler, başarnykly ýolbaşçylyk edilmegi esgerlerde gerekli harby başarnyklary: wepadarlygy, batyrlygy, tertip-düzgünliligi terbiýeläpdir. Orta asyr taryhçysy al-Juzjaniniň aýtmagyna görä, soltanyň dört müň türkmeden duran ýygyny bolupdyr. ,,Olar audensiýa (duşuşyk) wagtynda tagtyň iki müňi sag tarapynda durupdyr. Beýleki çep tarapdaky iki müňüsiniň telpeginde iki ýelek, ýaragy kümüşden bolupdyr«(14).

Güýçli goşun döredip, Mahmyt Gaznawy öz döwletine Demirgazyk Hindistany birikdiripdir. Belli alym A.Ý.Ýakubowskiň aýtmagyna görä, soltan Mahmyt (998-1030-njy ýyllar hökümdarlyk eden ýyllary) ,,...hakykatdan hem öz döwrüniň has akylly we

başarnykly diplomatlarynyň biri bolupdyr». Ol horezmşa Abu-l-Abbas Mahmud ibn Mamun bilen diplomatik hat alşypdyr we sözüň güýji bilen az üstünlik gazanmandyr. Garahanlylaryň hökümdary Kadir han bilen duşuşanda hem özüniň medeni artykmaçlygyny, harby güýjüni we abraýyny görkezipdir. Mahmyt Gaznawy öz golastyndakylar hakynda-da az alada etmändir. Haçanda 1010-1011-nji ýyllarda ýurtda hasylsyzlyk bolanda, ol has garyp adamlara çörek almaga pul paýlamagy buýurýar(15).

Gazna döwleti ulalýar we baýaýar. Paýtagtynda owadan binalar, metjitler we medreseler gurulýar. 1018-1019-njy ýyllarda baş metjidiň gurluşygy tamamlanýar. Soltan bu metjidiň ähli demirden edilmeli ýerlerini aktyndan ýasamagy höküm edýär. Baş metjidiň ýanynda medrese bolýar. Oňa aýratyn üns bermek gerek. Orta asyr taryhçysy al-Utbinin şaýatlyk etmegine görä, »medresäniň ýerden üçegine çenli» dürli ýurtlardan bolan belli alymlaryň kitaplary bilen doly bolupdyr. Bu mesresede döwlet üpjünçiliginde bolan kanunçylar we alymlar okaýyşlar geçipdirler(16).

Mahmyt Gaznawy öz köşgüne Merkezi Aziýanyň, Eýranyň, Owganystanyň iň belli alymlaryny we şahyrlaryny çagyrypdyr. Olaryň içinden taryhçy al-Utbi we şahyr Unsuri aýratyn tapawutlanypdyr. 1017-nji ýylda Gazna Gürgençden (häzirki Köneürgenç) iň uly ensiklopedist Abu Reýhan al-Biruny gelýär. Ol hindi ýörişi wagtynda soltanyň ýanynda bolýar we onuň netijesinde alym ölmez ýitmez »Hindi» diýen eserini döredýär. Gaznada belli lukman Ibn Sina-da işläpdir. Eýýäm garrandan soň, Gazna Firdösi gelýär we ol Mahmydyň ýumşy boýunça özüniň »Şanama» atly edebi eserini döredýär.

Soltan ýogalandan soň, musulman edebiýatynda onuň parasatly hökümdar hökmünde abraýy saklanyp galýar. Beýik Türkmen-seljuk imperiýasynyň weziri Nizam al-Mülk onda hökümdaryň nusgasyny görýär we özüniň »Syýasatnama» diýen eserinde Seljuk soltanlaryna öz döwletlerini Mahmyt Gaznawynyň imperiýasynyň nusgasynda gurnamagy maslahat berýär. Nizam al-Mülk »Mahmyt dolandyrmak sungatyny gowy öwrenipdir, elmydama patyşalar hakyndaky gürrüňleri diňläpdir, hakykaty gowy görýändigini bilen tapawutlanypdyr we ählumumy goldaw tapýan hereketleriň

tarapdary bolupdyr» diýip ýazýar.

Bu sözler köşk adamynyň ýaranjaňlygy däl, sebäbi, haçanda beýik wezir öz eserini ýazanda, Mahmyt bir wagt ýogalypdyr. Nyzam al-Mülk zehinli hökümdaryň döwlet genisiniň we parasatynyň, güýjüniň we öňden görüjiligininiň öňünde boýun egipdir. Ol soltan »...öz ellerini sowgatlar we rehim-şepagatlara açýar, ýönekeý adamlar ony söýüpdirlirler we öwüp arşa çykarypdylar. Ol beýik işleri amala aşyrypdyr, uly ýeňişleri gazanypdyr... Ol adyl hökümdar bolupdyr, ylmy söýüpdir, ol sahy, ýadawsyz, arassa ynançly, söweşjeň bolupdyr... Adalatly hökümdar bolan döwür ajaýypdyr»(17).

Soltan Mekkä musulmanlaryň keramatly ýerine sowgat hökmünde sansyz-sajaksyz baýlyk iberipdir. Al-Utbi ony »Allanyň ýerdäki kölegesi» diýip atlandyrypdyr. Musulman dünýäsinde Mahmyt Gaznawyny keramatly adamlaryň hataryna goşupdyrlar.

1040-njy ýylda Beýik Türkmen-seljuk imperiýasy döredilýär. Onuň başynda seljuklar urugyndan bolan türkmenleriň kynyklar taýpasy durupdyr. Gaznalylardan üstün çykylandan soň, seljuklaryň üç serdary Merwe ýygnanýarlar we Gaznalylaryň öňki üç çäginini paýlaşýarlar: Dawut Çagry beg Horasany, Musa ýabgu □ Gerat we Seýistany dolandyrmaga alýar, Muhammet Togrulbeg bolsa ýokary hökümdar saýlanýlar. Şonda-da Gaznalylaryň elinde Owganystanyň käbir ýerleri saklanyp galýar (18).

Seljuklar döwründe Balh oazisi Horasanyň iň baý ekerançylyk welaýatlarynyň biri bolupdyr. Bu ýerde Gindiguş boýunça Seljuklar bilen Gaznalylaryň araçägi geçipdir. Bu iki türkmen döwletiniň arasyndaky gapma-garşylyk 1073-nji ýylda dinastiýa arasynda nika baglanyşylmagy bilen tamamlanypdyr. Mongollardan öňki döwürde Balhabyň we Hulmanyň suwlary bilen suwarylýan Balh welaýaty Horasanyň esasy galla bitýän ýeri bolupdyr. Bu welaýatda türkmen-oguz taýpalary örän uly hyzmaty bitiripdir. Orta asyr awtorlary Huttalýanda, Jafanabatda we Balhyň daş-töwereginde ýaşaýan türkmenler 40 000 öý bolupdyr(19).

Türkmenleriň Balhda, Toharystanda, Bustda, Badahşanda, Demirgazyk we Merkezi Owganystanyň beýleki ýerlerinde ýaşaýan türkmenleriň köp bölegi Seljuk soltany Sanjaryň öz gol astynda bolupdyrlar. Emma hökümdaryň emeldarlary olara hetdenaşa

salgyt salypdyrlar. Balhyň türkmenleri 1153-nji ýylda soltanyň ýeňlişi bilen tamamlanan gozgalaň turuzýarlar (20).

Mongollardan öňki döwürde Owganystanyň çägi türkmenleriň Anuşteginler dinastiýasynyň ýolbaşçylyk edýän, şeýle-de Horezmşalaryň imperiýasy ady bilen belli bolan döwletiň düzümine girýär. Horezmşanyň uly ogly Muhammet Jelaleddin Gaznanyň mülk ýerlerine eýe bolupdyr. Hut Owganystanda iň soňky Meňburn lakamly horezmşa Jelaleddin Kandagaryň eteginde uly goşun ýygnaýar, soňra bolsa özüniň Gaznadaky mülk ýerine gelýär. 1221-nji ýylyň tomsunda Jelaleddin Toharystana ýöriş edýär we mongollary Waliýan galasynyň diwarlarynyň eteginde derbi-dagyn edýär. Beýleki wakalar sebäpli alada galan Çingiz han uly goşun bilen özüniň dogan okaşany Şigi Kutugy naýony iberýär. Parwan şäherçesiniň golaýynda birnäçe gün dowam eden söweş bolýar. Mongollar doly ýeňilýärler. Onlarça müňden Şigi Kutugunyň öz ýolbaşçylygynda diňe sähelçesi baş mongol daýanç nokadyna (stawkasyna) dolanyp barýar. Alymlaryň aýtmagyna görä, mongol goşunynyň Parwananyň ýanynda derbi-dagyn edilmegi 1219-1222-nji ýyllarda Merkezi Aziýadaky, Eýrandaky we Owganystandaky harby söweşleriň dowamynda ýeke-täk uly ýeňişleri boldy. Owgan taryhçysy Ahmad Ali Kahzad »Biz taryhy senenamalardan Jelaleddiniň Çingiz handan Owganystanyň ýerlerini Parwanadan Gazna, Gaznadan Hindiň kenaryna çenli mongollara berk zarba urup, batyrgaý we erjel gorandygyny bilýäris» diýip ýazýar(21).

Bu söweşden soň, Balhy gaban mongollar gabawy aýryp, Owganystanyň çäginden gidipdirler. Emma basyp mongollar şäherleri we obalary boşadyp, bütin ýurdy eýeläpdirler. Mongol emeldarlarynyň belleniilmegi bilen, Owganystana türki dilli tireleriň köp bölegi göçüp barýar we olar döwletiň ýerli ilatynyň etnogenezinde uly hyzmaty bitiripdirler(22).

Belli bolşy ýaly, Beýik Mongollar imperiýasynyň belli döwlet işgäri, serkerde we şahyr Muhammet Baýram han türkmenleriň baharly tiresinden bolup, 1502-nji ýyl töweregi Badahşanda eneden dogulýar. Onuň kakasy Seýfalybeg Babur (imperiýany dörediji) döwründe Gaznanyň häkimi wezipesini eýeläpdir. Owganystan XVI asyrdaky türkmen tireleri Garagoýunlylaryň, soňra

Akgoýunlylaryň gaçybatalgalary bolupdyr. XVI asyryň 50-nji ýyllarynda Baýram han Türkmen Kandagaryň häkimi bolupdyr(23). XVIII asyrda Andhoý welaýatynda türkmenleriň alili taýpasyndan bolan Döwlet han diýen biri dolandyrypdyr. Oňa türkmenleriň beýleki afşar taýpasyndan bolan Eýran şasy Nedirguly 1738-nji ýylda Owganystany we Demirgazyk Hindistany basyp alanyndan soň, welaýaty dolandyrmaga mirasdarlyk hukugyny görkezýän haty berýär(24).

Nedir şa ýogalandan soň, onuň öňki serkerdesi Ahmet hanyň ýolbaşçylygynda owganlylar 1747-nji ýylda ýurduň garaşsyzlygyny yglan edýärler. Ahmet hanyň sadozai urugynyň abdal taýpasyndan gelip çykandygyny bellemek gerek. Türkmenlerde şeýle taýpa häzir hem bar; türkmenler □ abdallar, esasan, Lebap welaýatynda (Türkmenistan), Astrahanda we Stawropolda (Russiýa Federasiýasy) ýaşaýarlar. Ahmet han »duri duran« (arap. »durr« □ »dür«) diýen derejäni alýar, şonuň üçin onuň ähli tiresi bolsa »durrani« diýip atlandyrylýar (25).

Ahmet şa Dürraniniň (1747-1773) şahanasy (rezidensiýasy) Balh şäheri bolýar (26). Ahmet şa Eýranyň güýçli garşydaş bolan uly döwlet döredýär. Ahmet şanyň baýdagynyň astynda türkmen goşunlary durupdyr. Munda türkmenleriň abdallary elmydama özleriniň garyndaşlary hasap etmekleri az hyzmaty bitirmeýär. Beýik Magtymguly öz goşgularynda Ahmet şa ýüzlenýär we onuň adyny bitewi adalat döwletini gurmak arzuwy bilen baglanyşdyrýar(27).

*Ýa Ahmet şa, ýerde ýaýylyp çawyň
Adyň asman gider Arşy aglaýa.
Gelen nökeriňdir, gelmeýen awuň,
Beýiklik zinesin kyl paýa-paýa.*

Bişeleriň aw aňtaýan şiri sen,
Rumustan beýnisi, döwüň biri sen,
Zal oglunyň almaz peýkam, tiri sen,
Guştaps ogly dek belli beläýa.

Pişiň Eýran bolsa, puştuň Turandyr,

Dost işine hoşwagt, duşman haýrandyr,
Ykbalyň açylar, işiň döwrandyr,
Merhemet nazaryň salsaň bir jaýa.

Ahmet şa Eýran feodallaryna garşy göreşde goldamaklaryny haýyş edip, türkmen taýpalaryna ýüz tutýar. Bu barada şanyň aýratyn türkmen hanlarynyň adyny tutýan permanlary şaýatlyk edýär. Olar eýýäm onuň goşunynda bolup, ondan ýer mülklerini alypdyrlar(28).

1887-nji ýylda iňlis-rus ylalaşygynyň netijesinde Owganystan bilen Russiýa Federasiýasynyň Gerirud (Tejen) derýasyndan Amyderýa çenli Hoja-Saleh-Zulfagar ugry boýunça araçägi anyklanylýar. Şeýlelikde, aslyýetinde, gönüden-göni Türkmenistanyň we Owganystanyň arasynda 1991-nji ýyldaky araçägi kesgitlenipdir(29).

Şeýdip, türkmen taýpalarynyň uly bölegi owgan emiri Abdyrahman hanyň (1880 □ 1901-nji ýyllar □ dolandyran wagty) gol astynda bolupdyrlar. Türkmenleriň käbir bölegi Owganystanyň çägene özbaşdak gidipdirler. Mysal üçin, teke hany Eziz Serdar öz bölümleri bilen Sarahsdan gelyär we emire gulluga durýar. Munuň üçin Abdyrahman han olara Geratyň eteginden, Keşawar töwereginden ýer we ömri ötyänçä ýylda däne kömegini berýär(30).

1917-nji ýykdaky rewolýusiýadan soň, Gyzył Goşunyň repressiýasynyň netijesinde onlarça müň türkmen Owganystanda pena tapýar. Türkmenleriň Owganystana soňky uly migrasiýasy XX asyryň 30-njy ýyllarynda bolup geçýär. Şol kollektiwleşdirmek we kulaklaryň emläginiň alynýan döwründe Ahalyň, Merwiň we Lebabyň türkmenleriniň käbir bölegi goňşy ýurduň demirgazyk etraplaryna göçüp barýarlar. Owganystanda, esasan, ärsarylar, tekeler, alililer, salyrlar, saryklar, ýomutlar, çowdurlar we beýlekiler ýaşaýarlar. Olardan sany boýunça has köpi ärsarylar, salyrlar we saryklardyr(31).

Geçen ýüzylllygyň 70-nji ýyllarynyň ahyrynda Owganystanda türkmenler şu welaýatlarda ýaşaýdyrlar: Baglan (Pule □ Humri □ Anderab uýezdleri □ 3 oba), Gunduz (Imam □ Sahib uýezdinde □ 8 oba; Kala we Zal uýezdlerinde □ 13 oba; Hanabat uýezdinde 3

oba; Çar □ Dara uýezdlerinde □ 3 oba; Daşte □ Arçi uýezdinde □ 4 oba), Samangan (Hulm uýezdi □ 5 oba), Balh (Döwletabat uýezdi □ 27 oba; Şor Depe uýezdi □ 10 oba; Çarbulýak uýezdi □ 6 oba; Çettal uýezdi – 3 oba), Jauzjan (Şibirgana uýezdi □ 35 oba; Akça uýezdi □ 5 oba; Balhab uýezdi □ 1 oba; Sari – Pul uýezdi □ 1 oba; Hanaka uýezdi – 14 oba; Mengajik uýezdi – 3 oba; Karkin uýezdi □ 6 oba; Anhhoý uýezdi □ 25 oba; Hamiýab uýezdi □ 2 oba), Farýab (Meýmene uýezdi □ 3 oba; Karamkol uýezdi □ 10 oba; Kaýsor uýezdi □ 6 oba; Darbaz uýezdi □ 2 oba), Badgis (Bala□Murgab uýezdi □ 5 oba; Kuşki Kohna uýezdi; Çormah uýezdi □ 1 oba), Gerat (Gurian uýezdi □ 8 oba; Gülran uýezdi □ 9 oba; Kohsan uýezdi □ 2 oba; Kuşk uýezdi □ 6 oba; Zinjahan uýezdi □ 5 oba; Obe Uýezdi □ 2 oba), Gilmend (Bust uýezdi □ 4 oba), Kabul (Kabul şäheri)(32).

Emma A. Babayewanyň dogry belleýşi ýaly, Owganystanyň obalary boýunça maglumatlar, şeýle-de türkmenleriň sany baradaky maglumatlar (70-nji ýyllarda 400 müň adama golaý) ynamdar çeşmeler bolmandygy üçin takmynandyr(33).

Owganystanda mauri ady bilen täze dörän etnik topar hem ýaşaýar. Olar Marydan (Merwden) göçüp gelenleriň esasynda dürli türkmen taýpalarynyň wekillerinden emele gelipdir(34).

Häzirki wagtda owgan türkmenleri owgan halky bilen dört müň ýyldan gowrak wagtdan bäri gatnaşykda bolup, Owganystanyň syýasaty we ykdysady durmuşyna işjeň gatnaşýar.

Edebiýatlar

1. Gundogdyýew O. A. Turkmenistan i Afganistan: swýaz wremen i pokoleniý//Diýar. □ Aşgabat, 2008. No6. □ S.20-21.
2. Sarianidi W. I. Marguş. DREWNEWOSTOÇNOÝE SARSTWO W STAROÝ DELTE REKI MURGAB. □ Aşhabad, 2002. S.81-82.
3. Udemuradow B.N. Altyn-Depe i Margiana: swýazi, hronologiýa, proishofdeniýe. □ Aşhabad, 1993. □ S.119-121.
4. Şetenko A. Ýa. O. torgowyh putýah epohi brponzy po materialam turkmenistano-harappskih paralleleý//Arheologiçeskoýe izuçeniýe Sredney Azii. □ Kratkiýe soobşeniýa. □ M.,1970. □ No122. □ S.62.

5. Mamedow M. Drewnyaya arhitektura Baktrii i Margiany. □ Aşhabad, 2003. S.7.
6. Gafurowa B.G. Nekotoryye problemy etniçeskoj istorii narodow Senitralnoj Azii w drewnyşij period// Etniçeskiye problemy istorii Sentralnoj Azii w drewnosti (II tys. do.n.e). M., 1981. □ S.54.
7. Şol ýerde. □ S.184□185.
8. Pugaçenkowa G.A.Iskusstvo Afganistana. □ M., 1963. □ S.16-17.
9. Haşimbekow H. Uzbeki Sewernogo Afganistana. □ M., 1994.
10. Zotow O. W. Týurki, uýgury i Wostçnyj Turkestan //Istoriya narodow Wostoçnoj i sentralnoj Azii□ M., 1986. □ S. 209-220.
11. Aslanow M. G. Zaimstwowaniya iz týurkskih ýazykow w puştu// Trudy Moskovskogo instituta wostokowedeniya. □ M., 1947. Wyp. 4. □ S. 756 □ 765.
12. Aşrow O. Gosudarstwo, woznikneye w Gazne//politiçeskiy sobesednik. □ Aşhabad, 1995.□ No7 □ S.17.
13. Gundogdyýew O. Desnisa derfawy//Weçernij Aşhabad. □ 31.05.1996.
14. Gundogdyýew O. Mahmud iz Gazny//Neýtralnyj Turkmenistan. □ 22.06.2007.
15. Ýakubowskij A. Ýu. Mahmud GAznewi. K. woprosu o proishoşdenii i haraktere Gaznewidskogo gosudarstwa//Ferdowsi (934-1934). □ L., 1934. □ S.86-94.
16. Şol ýerde. □ S.94-95.
17. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkowodsy srednewekowya w istorii turkmen. Aşhabad, 1996. S.33.
18. Şol ýerde. □ S.38.
19. Karpow G. I. Seldfukskoje dwifeniye w Turkmenistane w XI w. □ Rukopis SNB Turkmenistana. □ L.68.
20. Agadfanow S. G. Gosudarstwo Seldfukidow i Srednyaya Aziya w XI □ XII w.w. □ M.,S. 194 – 195.
21. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkowodsy srednewekowya w istorii turkmen. □ Aşhabad, 1996. □ S.49.
22. Babaýewa A.K., Kurtgeldyýewa B.M. Turkmeny Afganistana (istoriko-geografiçeskiy oçerk).□ Aşhabad, 1994. □ S.31.
23. Gundogdyýew O. A. Welikiye polkowodsy srednewekowya w

istorii turkmen. □ Aşhabad, 1996. □ S.64.

24. Babaýewa A. K., Kurtgeldyýewa B. M. Görkezilen iş. □ S.32.

25. Kurbanow A. Eftality (oçerk istorii). SPb.,2006-S.117.

26. Gankowskiý Ýu. W. Imperiýa Durrani.□ M.,1958. □ S.30.

27. Mahtumkuli. Izbrannoýe /Sost. B.A. Karryýew. □ Aşhabad, 1992. □ S. 44-45.

28. Babaýewa A. Turkmeny Afganistana. Aşhabad, 1992. □ S.44 □45.

29. Arunowa M. R., Şumilow O. M. Granisa Rossii s Afganistanom (istoriçeskiy ocerk) □ M., 1998. S.23.

30. Babaýewa A. K. istorii rasseleniýa turkmenskih plemen teke i saryk na territorii Afganistana w XI □ XX ww.//problemy istorii i etnografii sowetskih i zarubefnyh turkmen. □ Aşhabad, 1990.□ S.163.

31. Ýagmurow A. Turkmeny Afganistana// Turkmeny zarubefnogo Wostoka. □ Aşhabad, 1993. □ S.110-111.

32. Babaýewa A. Turkmeny Afganistana. □ Aşhabad, 1992. □ S.14-21.

33. Şol ýerde. □ S.14.

34. Şol ýerde. □ S.32 □ 36.

Öwez GÜNDOGDYÝEW. Taryhy makalalar